

**ROMA HUKUKUNDA AESTIMATUM KURUMUNUN
UYGULAMA ALANI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME****AN EVALUATION ON THE APPLICATION FIELD OF
THE AESTIMATUM INSTITUTION IN ROMAN LAW**Sevgi KAYAK* **Makale Bilgi**Gönderi: 09/09/2021
Kabul : 29/12/2021**Anahtar Kelimeler***Aestimatum,
İsimsiz Sözleşme,
Satış İçin Bırakma
Sözleşmesi,
Ticari Temsil,
Ticari Vekil.***Article Info**Received: 09/09/2021
Accepted: 29/12/2021**Keywords***Aestimatum,
Innominate Contract,
Consignment Sale,
Commercial
Representation,
Procuration.***Özet**<https://doi.org/10.21492/inuhfd.993340>

Aestimatum, bir malın ona bir değer biçilerek satılması amacıyla bir başka kimseye bırakıldığı ve bunun karşılığında malı devralan kimsenin malı sattığı takdirde karşılaştırılan bedelini ödemeyi, satamadığında ise malı iade etmeyi üstlendiği bir sözleşmedir. Roma hukukunda “aestimatum” olarak isimlendirilen bu sözleşme, günümüz hukukunda doktrindeki yaygın ismiyle “satış için bırakma sözleşmesi” olarak bilinir. Aestimatum Klasik hukuk kaynaklarında D.19.3'teki “De Aestimatoria” başlığına ayrılan metinler ile D.19.5'teki “De Praescriptis Verbis” başlığına ayrılan metinlerde düzenlenmiştir. Aestimatum ile ilgili pek çok konu tartışmalıdır. Aestimatum kavramının hukukî niteliği de çok tartışmalıdır. Bize göre aestimatum Klasik hukuktan beri bilinen ve bu dönemde incerti bir dava ile korunan ve Justinianus hukukunda isimsiz sözleşmeler arasında dahil edilen bir sözleşmedir. Bugünkü hukukumuzda ticarî temsil, ticarî vekillik, pazarlamacılık gibi kurumlar birbirinden ayrılmıştır ve işlevleri de az çok farklılaşmıştır. Oysa Roma'da bu kurumlar kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış değildir. Doktrinde ileri sürüldüğü üzere, modern ticaret hukukundaki ticarî temsil, komisyonculuk, pazarlamacılık gibi kurumlara ilişkin boşluk aestimatum tarafından doldurulmuştur.

Abstract

Aestimatum is the transaction that serves to transfer the merchandise a predetermined value of to a third person for sale. The person who takes over the good is obliged to pay the pre-agreed price if he sells the good; if he cannot sell the goods, he must return the good. This contract, which is called aestimatum in Roman law, is commonly referred to “consignment sale” contract in Turkish doctrine. Aestimatum is not a contract regulated in modern Turkish law. This contract is among the innominate contracts. Aestimatum, unlike Turkish law, is a specially arranged contract in Roman Law. The aestimatum is arranged in the texts to the title of “De Aestimatoria” in D.19.3 and in the texts devoted to the title of “De Praescriptis Verbis” in D.19.5 in the classical legal sources. The legal nature of the institution of aestimatum is also very controversial. In today's law, institutions such as commercial representation and mobile merchant officer are separated from each other and their functions are more or less differentiated. However, in Rome, these institutions were not strictly separated from each other. As it is argued in the doctrine, the gap in modern commercial law regarding institutions such as commercial agency (Codes des Obligations Turkish article 547), brokerage (COT art.532), agent mercantile (COT art.448 et ss.) and has been filled by the aestimatum.

 Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı.

Atf Şekli | **Cite As:** KAYAK Sevgi, “Roma Hukukunda Aestimatum Kurumunun Uygulama Alanı Üzerine Bir Değerlendirme”, İnÜHFD, 12(2), 2021, s.824-839. **İntihal** | **Plagiarism:** Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been controlled via a plagiarism software and reviewed by at least two blind referees.

EXTENDED SUMMARY

Aestimatum is the transaction that serves to transfer the merchandise a predetermined value of to a third person for sale. The person who takes over the good is obliged to pay the pre-agreed price if he sells the good; if he cannot sell the good, he must return the good. This contract, which is called aestimatum in Roman law, is commonly referred to “consignment sale” contract in Turkish doctrine. Aestimatum is not a contract regulated in modern Turkish law. This contract is among the innominate contracts. Aestimatum, unlike Turkish law, is a specially arranged contract in Roman Law. The aestimatum is arranged in the texts to the title of “De Aestimatoria” in D.19.3 and in the texts devoted to the title of “De Praescriptis Verbis” in D.19.5 in the classical legal sources. In Justinian’s Institutiones, Ius Inst., 4. 6. 8 it is explained that the case of aestimatum is actio praescriptis verbis. The most important texts on the aestimatum are found in D.19.3 and are as follows: (According to its translation https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm); “The action for the estimation of the value of property was invented for the purpose of removing doubt. For when property which had been appraised was given to another to be sold, it was doubtful whether an action on sale based on the estimated value would lie; or whether one on lease would be available, as I seemed to have leased the property for the purpose of sale; or whether one on hiring could be brought, since I hired the services of the party to sell it, or whether recourse could be had to an action on mandate? It, therefore, seemed to be better to be delivered as rent was required to be specifically indicated, and not merely a share of what might be produced. (1) The estimate of property, however, is made at the risk of the person who receives it, and hence he must either restore the property itself in an undamaged condition, or pay the amount of the appraisement agreed upon. (2) This action is an equitable one, and involves compensation”.

According to these texts, aestimatum; it is different from contractual relations such as sale, lease, locatio conductio, agency, company. For this reason, a separate right of action has been attributed to the aestimatum agreement. However, there are also interpolatio suspicion about the aestimatum contract and its case in the texts related to aestimatum.

According to the dominant view in the doctrine, aestimatum is an innominate contract in the formula *do ut des* or *do ut facias*. Many issues related to the aestimatum convention are controversial in doctrine. Issues such as the origin, characteristics, legal nature and characteristics of aestimatum are not clear. In particular, there is no sound information about the status of aestimatum in Roman Classical law.

The definite information about aestimatum is that a commodity whose value is determined beforehand is left to someone else for sale. With this legal structure, the aestimatum looks like a simple contract. But actually that is not the situation; according to one idea in doctrine, the aestimatum filled a gap in matters related in commercial representation in Rome. Since activities such as commercial representation, agent mercantile, marketing and brokerage in modern commercial law were not clearly regulated in Roman law, the need for these institutions was met with some other institutions. In our opinion, the aestimatum is one of these institutions.

In our study, we first focused on the concept of aestimatum. We tried to briefly explain the definition, legal nature and characteristics of aestimatum according to the texts related to aestimatum. In this context, we touched on the differences of aestimatum from similar legal relations. Finally, we tried to determine the application area of aestimatum in Roman law.

One of the first findings we reached in our study with this method is that many issues related to aestimatum are controversial. The legal nature of the concept of aestimatum is also very controversial. In our opinion, aestimatum is a contract known since Classical law, protected by *actio incerti* litigation in this period and included among innominate contracts in Justinian law.

Another finding we reached in our study; the aestimatum contributed to meeting the need for commercial representation and commercial agency in Rome. There is no concept of direct representation in Roman law. Therefore, legal institutions based on direct representation have not developed. Institutions such as mercantile agency, procuratio, commerciale agency, brokerage, marketing in modern law were not expressly accepted in Rome; The precise boundaries of these institutions are not drawn. In Roman law, this need was met with *procuratio* and *institor* institutions. In our opinion, the aestimatum should also be added to institutions that meet this need. Because in the aestimatum contract, a person sells his good to someone else through someone else. Even if the aestimatum debtor sells the goods on his own behalf and on its own behalf own account, he is doing someone else's business and acting by representing him. For this reason, institutions related to commercial representation are included in the field of application the aestimatum agreement.

I. GİRİŞ

Roma Hukukunda *aestimatum* bir malın değer biçilmek suretiyle başkası aracılığıyla satılması manasına gelir. Ancak Roma’da *aestimatum* hukukî yapısı sebebiyle bu basit anlamının ötesine geçerek günümüzdeki ticarî vekâlet ilişkilerini karşılamanın bir işleve sahip olmuştur. Roma Hukukunda “*aestimatum*” olarak isimlendirilen bu sözleşme günümüz hukukunda doktrindeki yaygın ismiyle “satış için bırakma sözleşmesi” olarak bilinir.

II. AESTIMATUM KAVRAMI

A. Kavramın Anlamı

Aestimatum; bir kimsenin önceden bir değer biçmek suretiyle bir malı satılmak maksadıyla bir başkasına temlik ettiği, buna karşılık, malı devralan kimsenin malı satmayı üstlenerek; malı sattığı takdirde önceden kararlaştırılan bedelini ödemeyi, satamadığında ise malı iade etmeyi üstlendiği bir sözleşmedir¹. Roma Hukukunda “*aestimatum*” olarak isimlendirilen bu sözleşme günümüz hukuk doktrinindeki yaygın ismiyle “satış için bırakma sözleşmesi” olarak bilinir².

Roma Hukukundaki *aestimatum*’u modern hukukta karşılamanın satış için bırakma sözleşmesi Türk hukukunda yasal bir düzenlemeden yoksun olduğu halde Roma Hukukunda durum aksinedir. Iustinianus’un *Institutiones*’inde ve *Digesta*’daki düzenlemeleriyle *aestimatum*’un Roma Hukukunda yasal bir platformda yer aldığı söylemek yanlış olmaz. Nitekim Ius. Inst., 4.6.28’de *aestimatum*’a tanınan dava hakkından bahsedilmesi *aestimatum*’un özel bir sözleşme tipi olarak düzenlendiğinin bir göstergesidir. *Digesta*’da ise, 19 uncu kitabın 3 üncü kısmı “*De Aestimatoria*” başlığı ile *aestimatum*’a ayrılmıştır. Bu düzenlemelerden az sonra bahsedecek olmakla birlikte şimdiden ifade edelim ki bu düzenlemeler arasında *aestimatum*’un Roma Hukukunda ne anlama geldiği D.19.3.1 pr. ve 1’deki metinlerden anlaşılmaktadır. Metinlerde *aestimatum*’un, bir kimsenin bir başkasına değeri saptanmış olarak ve satılması maksadıyla bir malı teslim ettiği ve teslim alan kimsenin de sözleşmede kararlaştırıldığı gibi malı üçüncü kişiye satarak; malın takdir edilmiş değerine isabet eden bir bedeli karşı tarafa teslim ettiği, malı satamadığında ise malı geri vermeyi borçlandığı bir sözleşme olarak formüle edilmiştir. Metinlerde açıkça belirtilmiş olmasa da bu sözleşmede iki tarafın bulunduğu kesindir: satılması için malı başkasına temlik eden *aestimatum* alacaklısı ve malı sattığında bedelini, satamadığında ise malın kendisini iade etmeyi üstlenen *aestimatum* borçlusudur³.

Türk hukukunda satış için bırakma sözleşmesi Borçlar Kanunumuzda düzenlenmiş sözleşmelerden biri değildir. Ancak pratik ihtiyaçlar karşısında kanunda düzenlenmemiş yeni

¹ D.19.3.1 pr.; D.19.3.1.1; D.19.5.13 pr. ORTOLAN, M.: Explication Historique Des Instituts, De L’Empereur Justinien, Tome III, 8.édition, Paris 1870, s.430; ACCARIAS, C.: Précis De Droit Romain, Des Institutes De Justinien, Tome II, 4.édition, Paris 1891, s.416; CUQ, Edouard: Manuel Des Institutionis Juridiques Des Romains, 2.édition, Paris 1928, s.503; PETIT, Eugène: Traité Elémentaire de Droit Romain, 9.édition, Paris 1925, s.427; DI MARZO, Salvatore: Roma Hukuku, (Çev: Ziya Umut), 2.Baskı, İstanbul 1959, s.454; TAHİROĞLU, Bülent: Roma Borçlar Hukuku, İstanbul 2020, s.265.

² *Aestimatum*’u günümüz hukuk diliyle ifade etmek maksadıyla doktrinde çeşitli terimlerin kullanıldığına tanık olunur. Kanunlarımızda düzenlenmemiş bir sözleşme tipi olduğu için üzerinde tam terim birliğine varılmayan bu sözleşme dilimize “satış için bırakma/koltukçu/gezginci/bohçaçı/arz/tavsit sözleşmesi” ya da “tahmine dayanan sözleşme” veya Fransızca’daki sözlük karşılığı olan (convention de friperie, convention de commerce de bric a brac) “eskici” ya da “bitpazarı” sözleşmesi gibi terimlerle çevrilmektedir. Göktürk’e göre bu terimler arasında kavramı en iyi ifade eden “koltukçu sözleşmesi” tabiridir çünkü bu sözleşme mutlaka bir aracının yardımıyla ve onun müşterilerini kollayıp koltuklayarak sözleşme yapmaya teşvik etmesi ile tezahür eder. Yazara göre “koltukçu” tabiri yerine “gezginci” tabiri de tercih edilebilir zira her ne kadar bu sözleşmenin mutlaka gezgincilik yoluyla yapılabileceğinden bahsedilemeye de özellikle büyük şehirlerde ve daha çok gezginci ticaretinde yer bulduğu için “gezginci sözleşmesi” olarak isimlendirilmesinde de bir sakınca yoktur (GÖKTÜRK, Hüseyin Avni: “Koltukçu (=Gezginci) Sözleşmesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1-2), 1951, s.524 vd. ve s.524’de dn.1). Arsebük ise bu sözleşme için “emtia tevdi mukavelesi” deyimini tercih etmektedir (ARSEBÜK, Esat: Borçlar Hukuku, Cilt 1-2, 3.Bası, Ankara 1950, s.14-15). Öte yandan, söz konusu kurumun gerek doktrin gerek içtihat tarafından yeterince incelenmediği ve bu yüzden ona bir isim vermenin zor hatta imkansız olduğu bu bakımdan bu sözleşmenin Roma ve Müsterek hukukun bir tabiri olan “*contractus aestimatorius*” ifadesiyle anılmasının daha isabetli olacağı düşünceleri de vardır (KURTOĞLU, Seda: “*Contractus Aestimatorius*”, Ankara Barosu Dergisi, 14(6), 1957, s.250). Kurumun ülkemiz uygulamasında özellikle tacirler arasında “konsinye satış” olarak bilindiği de kaydedilmelidir (AKYOL, Şener: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, I.Fasikül, İstanbul 1984, s.47). Öte taraftan bu sözleşme için doktrindeki yaygın tabir “satış için bırakma sözleşmesi” olup biz de Türk hukuku söz konusu olduğu zaman bu tabiri kullanmayı tercih ediyoruz, (bu terim için örnek olarak bkz. TEOMAN, Nebiyye: “Satım İçin Bırakma Sözleşmesi” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1987, s.6; TANDOĞAN, Haluk: “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi” (“Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”), BATİDER, 7(1), 1974, s.1; TANDOĞAN, Haluk: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri (Özel Borç İlişkileri), Cilt I/1, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş Beşinci Bası, İstanbul 1988, s.19; AKYOL, s.41).

³ ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Borçlar Hukuku Dersleri, İstanbul 2019, s.116; RADO, Türkân: Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2019, s.125.

sözleşme tiplerinin hukuk uygulamasında ortaya çıktığı malûmdur. Borçlar Kanununa hâkim olan sözleşme serbestisi prensibi uyarınca tarafların mutlaka kanunda düzenlenmiş sözleşme tiplerinden birini seçmek zorunda olmayıp kanunda düzenlenmemiş yeni sözleşme türlerini de tercih edebilmeleri mümkün olduğuna göre satış için bırakma sözleşmesi günümüzün atipik veya isimsiz sözleşmeler arasında yer almaktadır⁴. Satış için bırakma sözleşmesi sayesinde satım için gerekli olan araç gereç yahut uzmanlıktan yoksun olan veya alıcı kitlesi son derece dar olan ve fakat malını satmak ihtiyacında olan kimsenin menfaatlerini koruyan pratik bir ihtiyaca cevap verildiği muhakkaktır⁵. Aynı pratik ihtiyaca Roma Hukukunda da *aestimatum* kurumu tarafından cevap verildiğini söylemek, fikrimize göre, yanlış olmayacaktır.

B. *Aestimatumun* Roma Hukuku Kaynaklarındaki Düzenlemeleri

1. Klasik Hukuktaki Durum

Yukarıda temas ettiğimiz üzere *aestimatum*, Klasik hukuk kaynaklarında D.19.3'teki “*De Aestimatoria*” başlığına ayrılan metinler ile D.19.5'te “*De Praescriptis Verbis*” başlığına ayrılan metinlerde düzenlenmiştir. *Aestimatum* 'un özel olarak düzenlendiği D. 19. 3'teki metinler izleyen şekilde kaleme alınmıştır:

D.19.3.1 pr.-1 Ulpianus libro 32 ad Edictum

“*Actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia: fuit enim magis dubitatum, cum res aestimata vendenda datur, utrum ex vendito sit actio propter aestimationem, an ex locato, quasi rem vendendam locasse videor, an ex conducto, quasi operas conduxissem, an mandati. melius itaque visum est hanc actionem proponi: quotiens enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conveniret tamen aliquam actionem dari, dandam aestimatoriam praescriptis verbis actionem: est enim negotium civile gestum et quidem bona fide. quare omnia et hic locum habent, quae in bonae fidei iudiciis diximus. I. Aestimato autem periculum facit eius qui suscipit: aut igitur ipsam rem debet incorruptam reddere aestimationem de qua convenit*”.

D.19.3.1 pr.-1 Ulpianus Edictum hakkındaki 32 inci kitaptan

“*Aestimatum* akdinin davası tereddüdün giderilmesi için getirilmiştir; nitekim bir mal değeri biçildikten sonra satılmak üzere verilmişse, bu değer üzerinden *actio venditinin* mi, yoksa malı satışı gibi üstlenilmiş gibi *actio locatinin* mi, yoksa hizmetler görmeyi şart koşmuş gibi *actio conductinin* mi açılacağı hususunda büyük tereddüt vardır. Bu yüzden bu davanın getirilmesi yerinde olmuştur; nitekim söz konusu akdin niteliği üzerinde şüphe olduğu halde, bir davanın tanınmasında fikir birliği bulunduğundan, *actio aestimatoria praescriptis verbis* verilmektedir. Zira bir muamele hem de iyiniyetle yapılmıştır. Bu yüzden burada iyi niyet akitlerinde söylediğimiz hususlar uygulanacaktır. 1. *Aestimatum* akdinde hasar malın satışını üstlenmiş olana aittir. Kendisi ya malı zarar görmemiş olarak geri verecek ya da kararlaştırılmış bedeli ödeyecektir”⁶.

D.19.3.2 Paulus libro 30 ad Edictum

“*Haec actio utilis est et si merces intervenit*”.

D.19.3.2 Paulus Edictum hakkındaki 32 inci kitaptan

“*Eğer ücret talep ediliyorsa bu dava utilis bir davadır*”.

Metinler genel olarak incelendiğinde görülür ki *aestimatum* hakkında fazla bir bilgi verilmiş değildir. *Aestimatum* 'un ne olduğu, kavramsal çerçevesi, hangi özelliklere sahip olduğu, hükümleri gibi konular bize göre bu metinlerde net değildir. Bununla birlikte, “*cum res aestimata vendenda datur*” ifadesi, Romalıların, *aestimatum* 'u, değer biçilmiş bir malın satılmak üzere başkasına verilmesi şeklinde anladıklarını göstermektedir ve bu noktada günümüz hukukuyla bir paralellik söz konusudur. Yine bu metin değer biçilmiş bir malın ya kararlaştırılmış bedelinin ödeneceğinin ya da malın aynen geri verileceğinin kabul edildiğini göstermesi bakımından da önemlidir. Diğer taraftan, her ne kadar D.19.3 başlığı *aestimatum* 'a ayrılmış gibi görünse de bu başlık altındaki metinlerin büyük ölçüde *interpolatio* 'ya maruz bırakıldığı ve bu sebeple *aestimatum* 'un Roma Klasik hukukundaki durumu hakkında bizi sağlıklı bir bilgiye ulaştırmayacağı fikri de hâkimdir⁷.

⁴ TEOMAN, s.2.

⁵ TEOMAN, s.2 ve s.6 vd. GÖKTÜRK, s.526; AKYOL, s.47; PIOTET, Paul: Le Contrat Estimatoire, Dit Soumission ou de Consignation (Trödelvertrag), Editions Stämpfli & Cie, Berne 1967, s.1

⁶ Çeviri için bkz. ERDOĞMUŞ, s.116 dn.191.

⁷ LENEL, Otto: L'Edit Perpétuel, Ouvrage Traduit En Français Par Frédéric Peltier, Tome II, Paris, 1903, s.16; BESELER, Beitrage zur Kritik der Römischen Rechtsquellen, 3, 1910-1913 s.161 vd.'dan nakleden: MEYLAN, Philippe: Origine Et Nature De L'Action Praescriptis Verbis, Lausanne, 1919, s.101; DI MARZO, s.454; BUCKLAND, W. W.: “*Aestimatum*”, Law Quarterly Review, 43(1), 1927, s.72-73.

Buna bağlı olarak da metinlerin doğruluğu hususunda çok farklı noktalarda çok ciddi tartışmalar yapılagelmektedir.

Interpolatio şüpheleri, özellikle *actio de aestimato* ibaresi sebebiyle, *aestimatum* 'un Klasik devirden beri hukuken bilinen bir sözleşme tipi olup olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu noktada Meylan, *aestimatum* 'un Klasik hukukçular tarafından bilindiğini, davası bulunan isimli bir sözleşme olduğunu fakat Iustinianus tarafından bir *interpolatio* ile isimsiz akitler arasına dahil edildiğini söyler. Bu bakımdan Meylan'a göre *aestimatum* Klasik devirden beri var olan ve davası da “*in factum*”⁸, dolayısıyla *praetor* kökenli olan bir sözleşmedir. Yazar, burada çok ilginç olarak, *interpolatio* iddialarına maruz kalan metinlerin ki bunlar arasında özellikle D.19.3.1 pr.'un, aslında tamamen kusursuz metinler olduğunu, tek kusurun D.19.3.1 pr.'da yer alan “*videor*” kelimesinin aslında “*videar*” olması gerektiği ve bunun da tamamen bir baskı hatasından ileri geldiğini iddia etmektedir⁹.

Meylan'a karşı çıkan Beseler¹⁰, bizzat “*actio de aestimato*”nun *interpolatio* 'lu olduğu fikrindedir. Yazara göre metnin başında yer alan *actio de aestimato* 'nun tereddütleri gidermek amacıyla getirilen bir dava olduğu metinde açıkça söylenmiştir. Hangi tereddütleri gidermekte olduğu ise metnin devamında cevaplandırılmıştır. Bu da *interpolatio* şüphesini davet eder. Değer biçildikten sonra satılmak üzere verilen bir malın bedelinin ödenmesinin ya da iadesinin söz konusu olduğu bir uyuşmazlıkta tanınacak davanın satış sözleşmesinininki mi, *locatio conductio* kapsamında yer alan kira, eser, hizmet sözleşmelerinininki mi, yoksa vekâlet sözleşmesinininki mi olacağı hususu tereddütlü olduğu ve *actio de aestimato* 'nun da bu tereddütleri gidermek için getirilen bir dava olduğu vurgulandığına göre *interpolatio* şüpheleri kuvvetlenmektedir¹¹.

Aestimatum 'un davasına dair *interpolatio* şüphesinde olan bir diğer yazar, Giffard, konuya benzer biçimde yaklaşmaktadır. Yazara göre bu sözleşmenin ilk etapta ona komşu bir sözleşmeye dayandırılma çabası, yani bu sözleşmeye ona en yakın olan sözleşmenin davasının verilmesi eğilimi metinden rahatlıkla sezilebilmektedir. Aslında yeni bir uyuşmazlıkla karşılaşıldığında doğal olan da budur. Başkasına satılmak amacıyla bir mal verilmesi söz konusu olduğunda bu ilk defa karşılaşılan ve bilinmeyen vakıanın bilinen komşu sözleşme kalıplarından birine oturtulması ve o sözleşmenin davasının verilmesi kanun yoluyla düzenlenmemiş uyuşmazlıkların çözümünde ilk düşünülecek yöntemdir. O halde, eğer *aestimatum* 'un Klasik hukukta *actio de aestimato* denen bir davası olsaydı satış için mal bırakmanın söz konusu olduğu her olayda satış mı, kira mı, hizmet mi, vekâlet mi gibi nitelendirilmeye girmeye gerek kalmadan *actio de aestimato* 'yu tanımak gerekir idi. Demek oluyor ki *actio de aestimato* Klasik hukukta tanınmış bir dava tipi değildir, buna bağlı olarak *aestimatum* 'un Klasik hukukta bağımsız bir sözleşme tipi¹² olarak mevcut olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır¹³.

Bu tartışmalara bağlı olarak *aestimatum* 'a tanınan *actio de aestimatoria* ile *actio praescriptis verbis* davanın aynı davalar olup olmadığı tartışması da ortaya çıkar. Meylan'a göre, bu davaların hepsi aslında aynı şeyi ifade etmekte olup farklı isimlerle anılmalarının sebebi yer aldıkları kaynaklar itibariyledir. Zira *in factum* dava *formula* prosedüründe yer almaktadır. *In factum* ve *actio civilis* arasındaki ayrım kalktığı için zamanla tüm *in factum* davalar aynı zamanda *actio civilis* karakterine de sahip olmuş ve bunun neticesi olarak kaynakların bir kısmında *actio in factum civilis* şeklinde kaydedilmiştir. Problem karmaşık olmakla birlikte denebilir ki *praescriptis verbis* ifadesi *Corpus Iuris Civilis* te rastlanan bir ifadedir yani Klasik devir kaynaklarında *in factum* olarak isimlendirilen dava *Corpus Iuris Civilis* 'te *actio praescriptis verbis* adını almıştır. Bununla birlikte yazar buradaki *in factum* dava ile *aestimatum* için öngörülen *in factum* davanın tam olarak

⁸ *Ius Civile* 'de tanınmayıp hakkaniyet gereği *praetor* tarafından ihdas edilen *in factum/in factum conceptae* hakkında bkz. (UMUR, Ziya: Roma Hukuku Lügatı (Lügat), İstanbul 1983, s.15).

⁹ MEYLAN, s.102 vd.

¹⁰ BESELER, s.162'den nakleden: MEYLAN, s.101.

¹¹ Ayrıca bkz. BUCKLAND, s.72-73.

¹² Bağımsız bir sözleşme tipi olarak görülmekten kasıt elbette *contractus* 'tur. *Contractus ius civile* 'nin dava hakkı tanıdığı borç sözleşmeleri olup *ius civile* 'nin yazılı, sözlü, aynı/real, rızai sözleşmeleri birer *contractus* 'tur. Bunların dışında kalan sözleşmeler dava hakkı tanınmamış, dolayısıyla *contractus* olarak kabul edilmemiştir. Bu bakımdan Roma Hukuku kaynaklarında karşımıza çıkan *pactum* (şekle bağlı olmayan sözleşme) ve *contractus (ius civile)* 'deki şekle bağlı sözleşme kavramlarının hiçbirisi teknik anlamda günümüzün sözleşme kavramını karşılamaz. Zira Romalılar sözleşmeye dair teknik bir kavram ya da bir teori geliştirmiş değillerdir, (ayrıntılı bilgi için bkz. SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, Özlem: Roma Hukukunda Tarihsel Gelişimi İçinde *Contractus* (Sözleşme) Kavramı ve Sözleşmesel Sorumluluk Ölçütleri, Seçkin-Hukuk, Ankara 2016, s.17, 31 ve s.88).

¹³ GIFFARD, A.E.: “Une Interpolation Prétendu Dans Dig. De Aestimatoria 19, 3, 1”, (“Interpolation”), in *Mélanges Henri Lévy-Bruhl*, Paris 1959, s.136 vd.

örtüşmediğini de ifade etmektedir. Öyle ki her ikisi de *praetor* kaynaklı olmakla birlikte, *aestimatum* için öngörülen *in factum* dava, sadece bu ilişki söz konusu olduğunda verilirken; diğer *in factum* dava, *formula* usulünde yer alır ve hakkaniyetin gerektirdiği her durumda verilebilirdi. Başka deyişle, *praetor*'lar tarafından *aestimatum* için öngörülen *in factum* dava genel bir *in factum* davadan farklı kaleme alınmıştı, davanın formülü *in factum* davanın genel formülünden farklılaştırılmıştı¹⁴. Meylan, *actio de aestimato* ve *actionem praescriptis verbis*'i bağdaştırmak adına, Iustinianus tarafından *do ut des* (veriyorum vermen için), *do ut facias* (veriyorum yapman için), *facio ut des* (yapıyorum vermen için) ve *facio ut facias* (yapıyorum yapman için) şeklinde herhangi bir isim altında ifade edilemeyen tüm hukukî ilişkiler için “*actio praescriptis verbis*” adı altında ortak bir dava formülü geliştirildiğini ve *aestimatum* 'un da zorunlu olarak bir *interpolatio* ile bu hukukî ilişkiler arasına dahil edildiğini savunmaktadır. Yazar bu görüşü ile bir başka tartışmanın kapısını daha aralamıştır. Zira yazara göre, *aestimatum* için *praetor* 'lar tarafından yaratılan dava isimsiz sözleşmeler için öngörülen dava olan *praescriptis verbis* 'in ilk örneğini teşkil etmektedir. Böylece yazar, *praescriptis verbis* 'i Klasik hukuk devrine indirgeyerek daha bu dönemden itibaren isimsiz sözleşmeler teorisinin bulunduğunu kabul ettirmek istemiştir¹⁵.

Collinet ise, “*praescriptis verbis*” ibaresinin Klasik hukuka değil, V inci yüzyılda yaşamış ve Beyrut Hukuk Okuluna mensup profesörlerden birine ait olduğunu iddia etmektedir¹⁶. Yazara göre bu profesör, bu davanın Postklasik hukuktaki ifade şekli olan *actio aestimatoria* ile *praescriptis verba* formülünü birleştirerek “*aestimatoria praescriptis verbis actio*” ifadesine ulaşmıştır¹⁷. Başka deyişle genel formül olan *praescriptis verba* ile *aestimatum* 'a has olan *actio aestimatoria* 'yı birleştirmiştir, metindeki isim farklılığı da buradan kaynaklanmaktadır. Anlayabildiğimiz kadarıyla Collinet, *aestimatum* un daha Klasik devirden itibaren mevcut olan bir dava formülüne bağlandığını kabul etmekte, fakat bu davanın Klasik Hukukçular tarafından değil Beyrut Hukuk Okulu tarafından isimlendirilmiş olabileceğini düşünmektedir¹⁸.

Lenel'e göre ise¹⁹, D.19.3 pr. metnin *quotiens enim* 'den başlayıp *bona fide* 'ye kadar devam eden kısmı *interpolatio* 'dur. Bu durumda *actio de aestimato* ile *actionem aestimatoriam praescriptis verbis* in aynı davalar olduğunu kabul etmek güçleşecektir.

2. Iustinianus Hukukundaki Durum

Aestimatum, Iustinianus hukukunda *actio praescriptis* dava ile takip edilebilen isimsiz sözleşmelerden biri olarak kabul edilmiştir. Bunu Ius. Inst. 4. 6. 28'deki düzenlemeden anlıyoruz:

Ius. Inst., 4.6.28

“*Actionum autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti iuris, bonae fidei sunt hae: ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelae, commodati, pignoratitia, familiae erciscundae, communi dividundo, praescriptis verbis quae de aestimato proponitur, et ea, quae ex permutatione competit, et hereditatis petitio....*”

Ius. Inst., 4.6.28

“*Bundan başka bazı davalar iyiniyet ve bazıları dar hukuk davalarıdır. İyiniyet davaları şunlardır: satış, locatio conductio, vekâletsiz iş görme, vekâlet, saklama, şirket, vesayet, kullanma ödücü, rehin, paylaşırma davası, paydaşlığın giderilmesi davası, miras sebebiyle istihkak davası ile aestimatumdan ve trampadan doğan praescriptis verbis davası. ....*”²⁰.

Metinden anlaşılmaktadır ki isimsiz sözleşmelere tanınan *actio praescriptis verbis* davanın *aestimatum* 'a da tanınmasıyla bu sözleşme isimsiz sözleşmelerin arasına dahil edilmiştir. Başka deyişle *actio praescriptis verbis* genelleştirilince *actio aestimatoria* önemini kaybetmiştir²¹.

¹⁴ MEYLAN, s.108-109.

¹⁵ MEYLAN, s.90 vd.

¹⁶ Yazar, bu profesör'ün, Ulpianus'a ait muhtemelen bizim bilmediğimiz orijinal bir metninden esinlenmiş olabileceğini düşünmektedir (COLLINET, Paul: La Nature Des Actions Des Interdits Et Des Exceptions Dans L'Oeuvre De Justinien, yy., 1947, s.232.

¹⁷ COLLINET, s.234.

¹⁸ COLLINET, s.234-235.

¹⁹ LENEL, s.16.

²⁰ IUSTINIANUS, Institutiones, Türkçe Metin: Ziya Umur, İstanbul 1968, s.325.

²¹ BUCKLAND, s.78.

C. *Aestimatum*un Hukukî Niteliği: İsimli Sözleşme

Aestimatum'un isimli bir sözleşme olarak kabul edildiği²² bilgisine yukarıda da temas ettiğimiz üzere, özellikle Ius. Inst., 4. 6. 28'deki metinden ulaşıyoruz²³. İsimli sözleşmelere genel olarak tanınan *praescriptis verbis* davanın *aestimatum*'a da tanınmış olması *aestimatum*'un Roma Hukukunda, hiç değilse Iustinianus hukukundan itibaren, kesin olarak isimli bir sözleşme olarak formüle edildiğini kabule yeter.

Roma'da isimli sözleşme, *ius civile*'de ya da *praetorlar* tarafından bir dava hakkı verilmemiş borç ilişkileridir²⁴. Mesela bir kimseye köle Stichus'u bırakmaya karşılık o kimsenin topraklarından yararlanmaya yönelik bir anlaşma, *ius civile*'de açıkça belirtilmediği için, bir sözleşme yani *contractus* olarak kabul edilmiyordu. Böyle bir anlaşmanın hiçbir hükmü olmadığından taraflardan biri edimini ifa etse bile diğer tarafı ifaya zorlayamıyordu. İşte Roma'da bu tür hukukî ilişkilerin tamamı isimli hukukî ilişkiler, isimli sözleşmeler olarak kabul edilmişti. Başka deyişle, Romalıların isimli sözleşmeden anladıkları, *ius civile* tarafından tanınan sözleşme kalıplarından birine girmeyen bir edimi karşılıklı olarak vadeden iki şahıs arasındaki bir anlaşma, bir irade uyuşması, olup taraflardan birinin kararlaştırılan edimi ifa etmesiyle kurulduydum²⁵.

Sözleşmeler On İki Levhadan²⁶ itibaren *nexum*²⁷ ve *stipulatio* olarak düzenlenmişti. Bu dönemde uygulanan yargılama usulü de buna paraleldi, açılacak davanın sebebinin ya *stipulatio* ya da *nexum* olarak gösterilmesi icap ediyordu. Ancak zamanla kişiler arasındaki ilişkilerin çoğalması ve karmaşıklaşması, *stipulatio* ve *nexum*'un yetersiz kalmasına sebep olarak, bir yenilik vasfında kabul edilen "*legis actio per conditionem*"²⁸ düzenini oluşturmuştu. Zira *legis actio per conditionem* ile artık borcun sebebinin göstermek zorunluluğu ortadan kalkıyordu²⁹. MÖ 1 inci yüzyılda hukukçular, bu *condictio*'nun açılmasına elverişli borç kaynaklarını sıralayarak; sözleşme (*verbis*), yazıyla (*litteris*), mal ile (*re*) olmak üzere üç kaynak belirlemişlerdi. Bu sınıflandırmaya göre aynı sözleşmeler, *re contrahitur* denilen mal ile borçlanma grubu içindeydi. *Nexum* ya da *stipulatio* şeklinde yapılmadığı için bir borç doğurmayan şekilsiz ödünçler ya da benzer biçimde karşı tarafa bir malın verildiği ve fakat bu malın nasıl geri alınacağını belirlemediği durumlar *legis actio per conditionem*'e dayandırılmaya başlandı. Bunların başında kullanma ödünçü, saklama, rehin gibi hukukî ilişkiler geliyordu. Zamanla bunlara ayrı bir dava verilerek *contractus* haline getirildi ve *ius civile*'ye dahil edildi. Ancak bu *real* sözleşmeler grubu³⁰ genişlemeye devam ederek kullanma ödünçü, rehin, saklama dışında başka hukukî sebeplerle de karşı tarafa mal

²² Thaller, bu konuda, Romalıların *aestimatum*'u şarta bağlı bir satış sözleşmesine benzetmeye çalıştıklarını ifade ederek aksini savunmaktadır (THALLER, E.: "A Propos Du Contrat Estimatoire" dans Mélanges Appleton, 1903, s.639-655'den nakleden: MEYLAN, s.105, dn.1). Ancak Thaller'in bu düşüncesi Meylan tarafından eleştirilmektedir. Zira salt bir satış sözleşmesi devreden haklarını tam olarak koruyamaz. Çünkü satış sözleşmesinde alıcının borcu sadece semeni ödemek olup onun malı geri vermek gibi bir borcu yoktur. Oysaki *aestimatum* söz konusu olduğunda *aestimatum* borçlusu ya bedeli ödeyecek ya da malı geri verecektir (MEYLAN, s.105 ve ayrıca s.105'te dn.1).

²³ Yine D.19.5.13 pr.'daki metinde bu sözleşmenin satışa ya da vekâlete ya da şirkete uymadığı yolundaki açıklamalar ve D.19.3.1 pr.'daki "...*quotiens enim de nomine contractus alicuius ambigeretur...*" ifadeleri de bunun kanıtıdır.

²⁴ Klasik hukukta karşılıklılık esasına dayanan ve *ius civile*'nin tanıdığı satış, kira, hizmet, eser gibi sözleşmeler kapsamına girmeyen edimler üzerinde iki taraf karşılıklı olarak anlaşır ve taraflardan biri edimini ifa ederse bir borç ilişkisinin doğduğu kabul edilirdi. Bu borç ilişkileri taraflardan birinin edimini ifa etmesi üzerine kurulduğundan rızâ sözleşme karakterini taşıyamazdı. Taraflardan birinin edimini önceden ifa etmesiyle bunların *real* sözleşme karakterini taşıdıkları düşünülse de kararlaştırılan edimlerin *ius civile*'nin tanıdığı *real* sözleşme konusu edimlerden herhangi birine uyduğu da söylenemezdi. Böylece *ius civile*'de düzenlenmeyen ancak orada düzenlenen rızâ sözleşmelerle de büyük benzerlik içinde olan bu ilişkilere dava hakkı tanınma eğilimi başladı (SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, s.99).

²⁵ PETIT, s.422 ve s.425.

²⁶ On İki Levha kanunlaştırmasının nedenleri hakkında bkz. KAYA, Mehmet Ali: İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı, 3. Basım, İstanbul 2020, s.364 vd.

²⁷ *Nexum* hakkında bkz. KOSCHAKER, Paul/AYİTER, Kudret: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Anahatları, İzmir, 1993, s.204-205

²⁸ *Legis actio per conditionem*; Konusu belirli para alacaklarının takibi için *Lex Silia* ile ihdas edilen kanuni bir dava şeklidir. Bu dava şekli ile getirilen yenilik, tartışmalı olmakla birlikte, örneğin Gaius bu dava şeklinin niçin ihdas edildiğinin anlaşamadığını ifade etmektedir, borç ilişkilerinin takibini konu alan *per sacramentum* veya *per iudicis postulationem*'den farklı olarak borcun sebebinin gösterilmek zorunluluğu bulunmaksızın alacakların takibine olanak tanınmasıdır. (UMUR, Ziya: Roma Hukuku (Roma Hukuku), İstanbul 1984, s.536). Böylece geçerli bir hukukî sebebe dayanmayan hukukî ilişkilerde, karşı taraf ifaya zorlanamayacak ve fakat bu durumda verilen şeyin iadesi bu yolla sağlanabilecekti, (Roma hukukunda sebepsiz zenginleşme hakkında bkz. GÜNAL, Nadi: Roma Hukukunda Var Olmayan Bir Borcun İfası Nedeniyle Sebepsiz Zenginleşme (Condictio Indebiti), Ankara 1996, s.14 vd.).

²⁹ UMUR, Roma Hukuku, s.536.

³⁰ RADO, Türkân: Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, İstanbul 2019, s.121 vd.

verildiği durumları kapsamaya başladı ve böylece isimsiz sözleşme olarak adlandırılacak hukukî ilişkiler grubu şekillendi³¹.

İsimsiz sözleşmeler bakımından ortaya çıkan en büyük sorun, bir kimseye önceden mevcut herhangi bir borcun ifası amacıyla olmaksızın bir mal verildiğinde bunun iadesinin nasıl sağlanacağıdır. Eğer mal, tanınmış bir akdî bağ çerçevesinde verilmiş ise sorun yoktur. Fakat tanınmış bir hukukî ilişki söz konusu olmadan diğer tarafa verilen şey karşılığında ona nasıl bir tazmin aracı tanımak gerekeceği bir sorun teşkil eder³². Benimsenecek çözüm edimin verme ya da yapma edimi olmasına göre ikili bir tasnifle ele alınabilir. Eğer borç konusu verme edimi ise verilen şeyin iadesini istemeye dayanan *condictio causa data causa non secuta* tanınmak gerekir³³ çünkü burada edimini yerine getirmeyen tarafın haksız olarak zenginleştiği açıktır. Fakat bu dava kalıbı da *do ut des* (veriyorum vermen için), *do ut facias* (veriyorum yapman için) dışında kalan; *facio ut des* (yapıyorum vermen için) ve *facio ut facias* (yapıyorum yapman için) biçimindeki hukukî ilişkilere uygun düşmez. Bu sonuncular için olsa olsa, *actio doli* (hile davası) açılabilir zira bir yapma borcunun iadesinin nasıl mümkün olacağı işin doğası icabı bir sorundur. Edimi bir yapma borcundan ibaret olan bir kimsenin ifayı tamamlamasından sonra karşı taraf edimini ifa etmezse bu yapılan ifanın *causa data causa non secuta* ile istenebilmesi mümkün olmayacaktır çünkü buna fiziken imkan yoktur. O halde bir yapma borcunun ifası söz konusu olduğunda bir adım öteye gitmek ve karşı tarafı ifaya zorlamak anlamında ona bir güç vermek gerekir³⁴. Nitekim bu husus, yani akdî bir bağ çerçevesinde olmaksızın karşı tarafa yapma tarzında bir ifade bulunmuş kimsenin kendi edimini istemeksizin karşı tarafı ifaya nasıl zorlayacağı hususu *Sabianus* ve *Proculianus* okulları arasında tartışma konusu olmuştu³⁵. *Sabinianus* Okulu söz konusu ilişkiyi bilinen benzer ilişkilere yaklaştırarak verme ve yapma edimleri açısından yaptığı bir tasnifle, *do ut des* formülüne uyan satış sözleşmesinin ya da *do ut facias* formülüne uyan vekâlet veya *locatio conductio* (kira, hizmet ya da eser) sözleşmesinin davalarını tanımayı uygun görmüştü³⁶. Söz konusu ilişkiyi tipik bir komşu sözleşmeye yaklaştırıp sonra da onun davasını tanımanın pek de pratik bir çözüm olmadığını düşünen *Proculianus* Okulu ise yeni bir dava verme çabasına girerek³⁷ *actio civilis incerti*³⁸ veya *actione incerti*³⁹ veya *praescriptis verbis*⁴⁰ olarak isimlendirilen⁴¹ bir dava hakkı tanımak eğiliminde olmuştu. İsimsiz sözleşmelere ait davanın kökeninin *actio incerti civilis* olarak gösterilmesinin nedeni de bu eğilime bağlanmalıdır⁴².

Actiones incertae, davacının iddiasına konu olan şeyin kesin olarak tespit edilemediği, bu sebeple *intentio*⁴³ kısmında maddi vakıaların anlatıldığı davalardır. Giffard, bu davaların önce *do ut des* ve *do ut facias* formülündeki ilişkilere söz konusu olduğunu ve daha sonra *Ulpianus* tarafından bunların dışında kalan tüm hukukî ilişkilere de teşmil edildiğini ileri sürmektedir⁴⁴. Buna göre bizim D.19.3.1 pr.'da gördüğümüz *actio de aestimato*, *actio incerti*'nin *aestimatum*'a has olan özel bir uygulama şekli ibaret olmalıdır⁴⁵. *Actio civilis incertae* ya da *condictio incerti*'nin niçin

³¹ ERDOĞMUŞ, s.46, dn.94: RADO, s.122-123. İsimsiz sözleşmeler aynı sözleşmeler grubu içinde genişleyen sözleşmelerdir. Zira bu sözleşmeler; *do ut des* (veriyorum vermen için), *do ut facias* (veriyorum yapman için), *facio ut facias* (yapıyorum yapman için) ve *facio ut des* (yapıyorum vermen için) olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılır. Tüm bu sözleşme ilişkilerinde hukukî sebep *causa credendi* yani karşı taraftan bir alacak hakkı elde etmektir. Taraflardan birinin edimini diğer taraftan daha önce ifa etmesiyle isimsiz sözleşme meydana gelip bu bir bağışlama niteliğinde değildir; amaç, karşı tarafı borç altına sokmaktır. Burada özellikli olarak sözleşmenin kurulması için taraflardan birinin edimini derhal ifa etmesi şarttır (DE VILLIERS, Melius: “Notes on the Innominate and Real Contracts”, South African Law Journal, 42(1), 1925, s.26-30).

³² PETIT, s.423.

³³ CHAUDET, François: *Condictio Causa Data Causa Non Secuta Critique Historique De L'Action En Enrichissement Illégitime De L'art. 62 al.2 CO.*, Lausanne 1973, s.77.

³⁴ ORTOLAN, s.334.

³⁵ DESJARDINS, Albert: “De L'Action Praescriptis Verbis”, RHD, 11, 1865, s.623 vd.

³⁶ PETIT, s.424-425; ORTOLAN, s.335. (Ortolan, bu sonuca özellikle, bizim de çalışmamızın esasını oluşturan *aestimatum* 'la ilgili metin D.19.3'ten yola çıkarak varmıştır).

³⁷ D.19.5 (*De Praescriptis Verbis*).

³⁸ D.2.14.7.2.

³⁹ D.19.5.9.

⁴⁰ D.19.5 (*De Praescriptis Verbis*).

⁴¹ PETIT, s.424-425.

⁴² GIFFARD, “Interpolation”, s.138; HERZOG, s.310-312. Yazar, bunun üç kanıt olduğunu söyler: D.2.14.7.2; D.19.5.6 ve D.19.5.8'dir, (*actio incerti civilis* hakkında bkz. GIFFARD, A. E.: “L'Actio Civilis Incerti et le Synallagma (D.2.14.7)”, RHD, 4. Sèrie, 34, 1957, s.337-346 çevrimiçi www.jstor.org Erişim Tarihi: 27.08.2021).

⁴³ *Intentio*; davacının iddiasının dayanağının yer aldığı *formula* bölümüne verilen isimdir (UMUR, Lügat, s.90).

⁴⁴ GIFFARD, A.: “Precarium, Condictio Incerti Et Actio Praescriptis Verbis” (“Precarium”), Studi In Onore Di Salvatore Riccobono, Nel XL Anno, Del Suo Insegnamento, II, Palermo, Art. Grafica G. Castiglio-Editore, 1936, s.281.

⁴⁵ GIFFARD, “Interpolation”, s.139.

praescriptis verbis olarak adlandırıldığı ya da bu dönüşümün nasıl gerçekleştiği ise⁴⁶ bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

D. *Aestimatumun* Benzer Hukukî İlişkilerden Farkları

1. Genel Olarak

Roma Hukukunda *aestimatum*'un bağımsız bir sözleşme olarak mı bilindiği yoksa somut olayın özelliklerine göre *ius civile*'de tanınan sözleşme tiplerinden birine mi benzetildiği hususunun tartışmalı olduğuna yukarıda değindik. D.19.3.1 pr. metninin çok sağlıklı olmaması yüzünden hangi dönemden itibaren var olduğu kesin olarak bilinemesi de, *aestimatum*'u, kendisine has özel bir sözleşme olarak kabul etme çabası da gözden kaçmaz. Bunu özellikle “*actio de aestimato tereddüdün ortadan kalkması için önerilir*” anlamına gelen “*actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia*” ifadesinden anlıyoruz ki bu sözleşme satış, kira, hizmet, vekâlet gibi komşu hukukî ilişkilerden daima ayırt edilmiştir. Bu da bize, Klasik devirden itibaren var olup olmadığı tartışması sabit kalmakla birlikte, *aestimatum*'un Romalılar tarafından kendine özgü ayrı bir sözleşme tipi olarak algılandığını düşündürmektedir.

Aynı şekilde bugün, Türk hukuku açısından da *aestimatum*'a karşılık gelen satış için bırakma sözleşmesi de benzer sözleşmelerden bağımsız, kendisine özgü, isimsiz bir sözleşme tipi olarak kabul edilmektedir⁴⁷.

2. Satış Sözleşmesi ile Arasındaki Farklılık

Satış sözleşmesinde amaç, malın satıldığı kimseye mülkiyet hakkını sağlamaktır. Oysa *aestimatum*'da satış için bırakan, malı bıraktığı kimseye mülkiyet hakkını daimî olarak sağlamak niyetiyle değil, malı onun aracılığıyla bir başkasına satmak niyetiyle hareket etmektedir. Şu halde satış için bırakılan, yani *aestimatum* borçlusu, malın mülkiyetini daimî olarak elde etmek saikiyle hareket etmez, o, malı başkasına satacak ve devredecek olduğu için mülkiyet hakkını geçici olarak elde etmek niyetindedir. Bu durumda amaç maldan tam anlamıyla bir yararlanma hakkına sahip olmak değil malı bir başkasına satmaktır. Satış sözleşmesinde alıcının yalnızca satış bedelini ödemekle yükümlü olduğu, malı geri vermek gibi bir borcu olmadığı halde; *aestimatum*'da, mal, başkasına satılmak amacıyla bırakıldığından, satış için bırakılan kimsenin, satış bedelini ödemek veya malı geri vermek gibi bir seçimlik borcu vardır⁴⁸.

Aestimatum'un satış sözleşmesi ile örtüşmediği hususu rahatlıkla anlaşılabilirse de şarta bağlı bir satış sözleşmesi olup olmadığı tartışmalara konu olmuştur. Özellikle doktrinde **Piotet**, satış için bırakma sözleşmesinin şarta bağlı bir satış sözleşmesi olduğu konusunda ısrarcıdır; yazara göre, bu sözleşme malın bir başkasına belirli bir süre içinde satılması geciktirici şartına bağlı olarak yapılan tipik bir satış sözleşmesinden ibarettir⁴⁹.

Bu noktada *aestimatum* ilişkisinin niçin kendisine bir *pactum* eklenmiş satış sözleşmesi şeklinde kurulmadığı akla gelmesi ve cevaplandırılması gereken bir sorudur. Zira önce satış sözleşmesi akdedilerek malın mülkiyetinin alıcıya geçirilmesi ve hemen akabinde bu satış sözleşmesine, “*malın üçüncü kişiye satılması eğer satılamaz ise malın iadesi*” kaydıyla bir *pactum*, yani satıcıya alım hakkı tanıyan bir *pactum de retrovendo* ile, malın iadesinin sağlanması mümkün olabilirdi⁵⁰. Satış sözleşmesi iyi niyete dayalı bir sözleşme olarak ihdas edildiği için ekli *pactum*'larla öngörülen şart gerçekleştiğinde satış sözleşmesinden doğan davayı açarak malın iadesi sağlanabilirdi. Böylece *aestimatum* ile ulaşılmak istenen amaca satış sözleşmesine ekli bir *pactum de retrovendo* ile de pekâlâ ulaşılabildi. Bununla birlikte *aestimatum* ilişkisi objektif esaslı unsurları bakımından satış sözleşmesine uymamaktadır. *Aestimatum, contrahitur re* niteliğindeki sözleşmelere uymaktadır. Çünkü *aestimatum* malın başkasına satılması maksadıyla karşı tarafa bırakılmasıyla kurulmaktadır, bu bakımdan *aestimatum* sözleşmesi *real* bir sözleşmedir⁵¹. Bu

⁴⁶ Bu hususta bkz. GIFFARD, “Precarium”, s.139.

⁴⁷ TEOMAN, s.15 vd.; BİLGE, s.11.

⁴⁸ TANDOĞAN, “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”, s.3; TANDOĞAN, Özel Borç İlişkileri, s.21; AKYOL, s.48-49; TEOMAN, s.16.

⁴⁹ PIOTET, s.57. Thaller de Roma hukukundaki *aestimatum* için aynı fikri savunmaktadır (Thaller, s.639-655'den nakleden: MEYLAN, s.105).

⁵⁰ *Pactum de retrovendo* kaydı ile yapılan *pactum* sayesinde satıcıya belli bir sürenin geçmesi ya da belli şartların gerçekleşmesi durumunda malı geri alma hakkı tanınırdı (SÖĞÜTLÜ, Özlem: Roma Özel Hukuku, Ders Kitabı, Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin, Ankara, 2021, s.494).

⁵¹ Bu bakımdan satış sözleşmesinde gördüğümüz *sinallagma* ilişkisinin *aestimatum* bakımından mevcut olduğunu söyleyemeyiz; ancak *real* sözleşmelerde *sinallagma* ilişkisinin bulunduğunu ileri süren aksi yöndeki bir görüşe de burada yer vermek icap eder. Türel'e göre, reel sözleşmelerde, (sanıyoruz ki yazar *real* sözleşmeleri kastetmektedir), taraflar arasında bir *consensus* bulunduğu ve bu aşamada her iki taraf üzerinde eksik borç doğduğu ve bu bakımdan bir *sinallagma* ilişkisinin mevcut olduğu kabul edilmelidir (TÜREL, Ege: “Roma Hukukundan Günümüze Hukuki Sebep

bağlamda malın mülkiyetinin karşı tarafa devrinin hukukî sebebi *causa solvendi* değil, *causa credendi*'dir. Satış sözleşmesinde, satıcı malın mülkiyetini devretmek üzere zilyetliği devrederken kendi borcunun ifası amacıyla hareket etmekte; *aestimatum* alacaklısı ise, malın başkasına satılıp devredilmesi suretiyle kendi yararına bir işin görülmesini hedeflemektedir⁵². Şu halde *aestimatum* ilişkisinde karşı taraftan bir alacak hakkı elde etmek beklentisi vardır. *Aestimatum*'un, bu mahiyetiyle, satış sözleşmesine uymaması onun ayrı bir dava ile korunmasını gündeme getirmiştir. Nitekim *Proculianus* okuluna göre objektif esaslı unsurlarını taşımayan bir satış sözleşmesi yok hükmündedir, mesela “*bir diğerinin inşası karşılığında sana evimi satıyorum*” örneğindeki gibi. Burada satış bedeli inşa edilen bir başka ev ile ikame edilmiş demektir ki bu edim mutlaka bir miktar paradan ibaret olması gereken satış bedeli edimine uymaz. Bu bağlamda şunu da eklemek gerekir ki tarafların ekledikleri *pactum*'larla isimli sözleşmelerin objektif esaslı unsurlarını değiştirmeleri durumunda da aynı sonuç geçerlidir⁵³; bu gibi durumlarda da hukuki ilişki ayrı bir dava ile korunmalıdır⁵⁴.

3. Vekâlet Sözleşmesi ile Arasındaki Farklılık

Satış için bırakılan kimsenin bu malı satmakla, tıpkı bir vekil gibi, başkasının işini gören bir kimse gibi telâkki edilmesinden dolayıdır ki *aestimatum* ile vekâlet sözleşmesi arasında büyük bir benzerlik kurulur. Bununla birlikte, vekilin başkası adına ve hesabına, *aestimatum* borçlusunun ise kendi adına ve hesabına hareket etmesiyle her iki sözleşme birbirinden ayrılır. Yine vekil, vekâlet verenin talimatıyla bağlı olup kararlaştırılan bedelin altında bir satışa yetkisi yoktur⁵⁵. *Aestimatum* sözleşmesinde ise *aestimatum* borçlusu kararlaştırılan bedelin altında bir fiyata da malı satabilme serbestisine sahiptir⁵⁶.

4. Komisyon Sözleşmesi ile Arasındaki Farklılık

Komisyon ile *aestimatum* 'un birbirinden ayrıldığı ilk nokta, komisyoncunun kendi adına ve müvekkili hesabına hareket etmesine karşılık *aestimatum* borçlusunun kendi adına ve hesabına hareket etmesidir⁵⁷. Bunun sonucu olarak komisyoncu, kararlaştırılan bedelin altında bir satış yaptığı zaman aradaki farkı müvekkiline ödemek zorunda kaldığı gibi, fazlasına sattığında da fazlalığı kendisinde alıkoyamayıp yine müvekkiline vermek zorundadır. Oysaki *aestimatum* borçlusu, malı kararlaştırılan bedelin daha fazlasına satabileceği gibi, dürüstlük kurallarına aykırılık teşkil etmediği sürece, daha aşağısına da satabilir; ancak her iki halde de satış için önceden kararlaştırılan bedeli vermek zorundadır⁵⁸. Bu durumda satış için bırakılan, malı kararlaştırılan bedelden daha fazlasına sattığında fazlalık kısmı, komisyoncunun aksine, kendisinde alıkoyabilir. Bundan başka komisyoncu yürüttüğü işin karşılığı bir ücret alır. Oysaki satış için bırakılanın ücret talep etmesi gibi bir durum söz konusu olamaz; eğer bir kazanç elde etmek istiyorsa malı kararlaştırılan bedelin üzerinde bir fiyata satmak için çaba göstermek durumundadır⁵⁹.

5. Şirket Sözleşmesi ile Arasındaki Farklılık

Aestimatum sözleşmesi şirket sözleşmesinden de ayrılır⁶⁰. Zira şirket sözleşmesinde ya da diğer bir deyişle adi ortaklık sözleşmesinde iki veya daha fazla kişinin ortak bir amaca ulaşmak için emek ve sermayelerini birleştirmeleri söz konusudur. Bu unsurun ilk bakışta *aestimatum* için de geçerli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, *aestimatum* 'da, tarafların malın satılması ortak amacı etrafında birleştikleri görülse de, ortak amacın gerektirdiği etkinliklere katılma unsuru bakımından eksiklik vardır. Malın satılmasını isteyen kişi satış için bıraktıktan sonra malın satılması için hiçbir

ve Sinallagma İlişkisi”, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, MÜHF-HAD, 23(3), 2017, Özel Sayı, s.371). Biz aynı fikirde değiliz, zira *contractus realis* 'te amaç, edimi ona tekabül eden yeni bir edimle karşılamak, yani edim değiş tokuşu değil, alınan malı geri vermek edimidir; mesela kullanım ödünçü, saklama sözleşmesi, rehin sözleşmesinde olduğu gibi. (real sözleşme kavramı hakkında bkz. KOÇAYUSUFAŞAOĞLU, Necip: Borçlar Hukuku Dersleri, Birinci Fasikül, Hemen hemen hiç değiştirilmemiş 2.Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985, s.115-117; HATEMİ/GÖKYAYLA, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 5.Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2021, §2 N. 12.

⁵² DESJARDINS, s.623.

⁵³ Mesela vekâlet sözleşmesinde ivaz eklenmiş olması taraflar arasındaki ilişkinin vekalet olarak nitelendirilmesini engeller; bu durumda *actio mandati* yer bulmayacaktır, burada artık yeni bir borç ilişkisi söz konusu olur. Bununla birlikte *Sabinianus* okulunun *Proculianus* 'ların aksine aynı sözleşmenin davasını vermek eğiliminde olduğunu da ilave etmelidir (DESJARDINS, s.624).

⁵⁴ DESJARDINS, s.625-626.

⁵⁵ Öte yandan, mutlaka bir bedel kararlaştırılmış olması da gerekmez. Hiç bedel kararlaştırılmamışsa vekilin vekâleti özenle ifa sonucu elde ettiği bedel ne ise müvekkil onu elde eder (TANDOĞAN, “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”, s.5).

⁵⁶ TANDOĞAN, “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”, s.5.

⁵⁷ TEOMAN, s.28; TANDOĞAN, “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”, s.4; TANDOĞAN, Özel Borç İlişkileri, s.22.

⁵⁸ TANDOĞAN, “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”, s.4; TEOMAN, s.27 vd.

⁵⁹ TEOMAN, s.28-29; AKYOL, s.50.

⁶⁰ BUCKLAND, s.72-73.

çaba göstermez, bu bakımdan, malın satılmasına yönelik amaç şirket sözleşmesindeki ortak amaca tekabül etmez⁶¹.

Roma Hukuku açısından meseleye baktığımızda ise, *aestimatum*'un hangi sözleşmelerle yakınlık içinde olduğu sıralanırken *aestimatum* ile ilgili metinlerde, şirket sözleşmesine yer verilmemiştir. *Aestimatum*'un şirket sözleşmesinden farklı olduğu "...et societas non videtur contracta in eo qui te non admisit socium distractionis..."ifadesiyle D.19.5.13 pr.'da dile getirilmiştir. D.19.3.1 pr.'daki metinde *aestimatum*'un satış, vekâlet, kira, istisna ve hizmet sözleşmelerinden farklı olduğu açıkça belirtilmekteyken şirket sözleşmesine hiç değinilmemiş olmasının nedeni hakkında yürütülen fikir, bunun tamamen basit bir unuttan kaynaklanmış olabileceği yolundadır⁶².

6. Hizmet Sözleşmesi ile Arasındaki Farklılık

Aestimatum'un bir hizmet sözleşmesi olduğu da söylenemez. Burada *aestimatum* borçlusunun, malı satmak suretiyle bir hizmet gördüğü ve malı karşılaştırılan bedelin üstünde bir fiyata sattığında aradaki farka kendisinin sahip olacağından bahsediliyorsa da buradaki hizmetin teknik anlamda bir hizmete ve ücretin de teknik anlamda bir ücrete karşılık geldiği sonucuna varılamaz. *Aestimatum* borçlusunun hizmeti teknik anlamıyla bir hizmet değildir çünkü hizmet sözleşmesinde görülen işçi ile işveren arasındaki emir talimat ilişkisi *aestimatum*'da yoktur, *aestimatum* borçlusu bağımsız faaliyet gösterir. *Aestimatum* borçlusu malı istediği koşullarla ve istediği fiyata satabilir, *aestimatum* alacaklısı buna karşamaz. *Aestimatum*'da teknik anlamıyla bir ücret de söz konusu değildir zira malı daha yüksek bir fiyata sattığı zaman elde edilen fazlalığın *aestimatum* borçlusunun kendisinde kalması için karşılığı bir ücret olarak vasıflandırılmaz. Zira *aestimatum* borçlusu malı karşılaştırılan bedelin üstünde değil de altında bir fiyata sattığı zaman ücret adına bir talepte bulunmak şöyle dursun aradaki farkı bizzat kendisi ödeyecektir. Bundan başka, hizmet sözleşmesi sürekli bir borç ilişkisi olduğu halde, *aestimatum*, ani edimli bir borç ilişkisi karakterindedir⁶³.

III. AESTIMATUM SÖZLEŞMESİNİN ROMA HUKUKUNDAKİ UYGULAMA ALANI

A. Genel Olarak

Yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere, *aestimatum*, ana çizgileriyle gerek Roma gerek Türk hukukunda, bir malın değer biçilmek suretiyle satış için bırakılması manasına gelmektedir. Bununla beraber *aestimatum*'un Roma Hukukundaki işlevinin sadece satış için bırakma sözleşmesinin karşıladığı ihtiyaca cevap vermektan mi ibaret olduğu, yoksa çok daha geniş çerçevede Roma Hukukunun ticarî temsil anlamındaki tüm boşluklarını dolduran bir işleve mi sahip olduğu meselesi tartışmalıdır⁶⁴.

Bugünkü hukukumuzda ticarî temsil, ticarî vekillik, seyyar tüccar memurluğu, pazarlamacılık, komisyonculuk gibi kurumlar birbirinden ayrılmış olup işlevleri de az çok farklılaşmıştır. Roma'da ise bu kurumlar kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış değildi. Bu sebeple, doktrinde ileri sürülen ve bizim de katıldığımız bir düşünceye göre, modern hukuktaki ticarî temsil, ticarî vekillik, komisyonculuk, seyyar tüccar memurluğu gibi kurumlara uygun düşen bir ticarî

⁶¹ TEOMAN, s.37.

⁶² MEYLAN, s.107 ve s.123'te dn.2.

⁶³ TEOMAN, s.38-39.

⁶⁴ HERZOG, J. L.: "Les Agents Commerciaux Dans La Rome Antique" Revue Trimestrielle De Droit Commercial, 18, 1965, s.66-67.

vekâletin Roma Hukukundaki yokluğu bu boşluğun büyük ölçüde *aestimatum* tarafından doldurulmasını gerektirmişti⁶⁵.

B. Ticarî Temsil ve Ticarî Vekillik

Bugün Türk hukukunda ticarî temsilci kurumu⁶⁶, Türk Borçlar Kanunu (TBK) m.547-551 arasında düzenlenmiş ve şu şekilde tanımlanmıştır:

TBK m.547

“Ticarî temsilci, işletme sahibinin, ticarî işletmeyi yönetmek ve işletmeye ilişkin işlemlerde ticaret unvanı altında, ticarî temsil yetkisi ile kendisini temsil etmek üzere, açıkça ya da örtülü olarak yetki verdiği kişidir”.

Maddedeki tanımdan anlaşılmalıdır ki ticarî temsilci, kendisine işleri idare etme ve söz konusu teşebbüsü temsil etme yetkisi verilen kişidir⁶⁷. Ticarî vekil ise TBK m. 551’de şu şekilde tanımlanmıştır: “Ticarî vekil, bir ticarî işletme sahibinin, kendisine ticarî temsilcilik yetkisi vermeksizin, işletmesini yönetmek veya işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirdiği kişidir”. Buna göre ticarî vekil; ticarî işletmeyi işleten kişi tarafından ticarî işletmenin olağan iş ve işlemleriyle sınırlı kalarak ticarî işletmeyi yönetmek veya bu işletmenin bazı işlemlerini yürütmek üzere tacire bağlı olarak atanan kişidir⁶⁸. Ticarî temsilci ve ticarî vekil arasındaki en önemli fark yetkilerinin kapsamı bakımındandır. Nitekim ticarî temsilci, ticarî işletme sahibinin kendisi gibi (*alter ego*’su) olup yetkileri ticarî vekile göre daha geniştir; zira ticarî temsilci, ticarî işletmenin olağan ve olağanüstü bütün işlemleri yapmaya yetkili iken, ticarî vekil sadece olağan işlemleri yapmaya yetkilidir⁶⁹.

Ticarî temsilci ve ticarî vekil ile işletme sahibi arasında bir temsil ilişkisi vardır. Buna göre ticarî temsilci bakımından onun yaptığı işlemlerin sonuçları temsil olunan üzerinde doğar. Bu bakımdan ticarî temsilcinin işlemi bizzat temsil olunanın işlemi gibidir⁷⁰. Ticarî temsilci ile ticarî işletme sahibi arasında kurulan temsil ilişkisi işletme sahibinin iradesine dayalı bir iradî temsil ilişkisidir. Ticarî işletme sahibi varması gerekli tek taraflı bir irade beyanında bulunduğu zaman temsil yetkisi verilmiş demek olup karşı tarafın kabulüne ihtiyaç yoktur⁷¹.

Roma Hukukunda, bugün anladığımız anlamda bir ticarî temsilci ya da ticarî vekil gibi bir kavrama rastlanmaz. Bunun nedeni Roma Hukukunda doğrudan temsil anlayışının bulunmayışına bağlanabilir⁷². Ticarî temsilcinin yaptığı işlemler doğrudan işletme sahibi üzerinde hüküm doğuracağı için ticarî temsil doğrudan temsil anlayışına dayalıdır. Oysaki Roma’da gerçek manasıyla bir doğrudan temsil ilişkisi mevcut değildi⁷³. Romalıların anlayışına göre bir hukukî işlemin sonuçları ancak tarafları üzerinde doğar. Başka deyişle, hukukî işleme kimler taraf olmuşsa ancak onlar bu hukukî işlem ile bağlanıp hukukî işlemin dışında kalan kimselerin bu hukukî işleminden etkilenmeleri beklenemezdi⁷⁴. Bu bakımdan Roma Hukukunda, ister kanuni temsil ister iradi temsil yoluyla olsun, başkasının işini idare eden kimsenin yaptığı hukukî işlemin sonuçları iş sahibinin üzerinde doğrudan doğamazdı. Başkası hesabına da olsa hukukî işlemi bizzat kendi adına yapar ve bu suretle kendisi için iktisap eder, alacaklı ve borçlu olur, sonrasında bu hak ve borçları ayrı bir hukukî işlemle iş sahibine devrederdi. Bu bakımdan Roma Hukukunda benimsenen temsil

⁶⁵ MEYLAN, s.104.

⁶⁶ Borçlar Kanunumuzdaki ticarî temsilci kavramının kökeni, Alman Ticaret Kanunu (HGB)’de düzenlenmiş olan “prokura” kavramı hakkında bkz., (ULUSAN, İlhan: “İsviçre Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Prokurist” Ord. Prof. Dr. Halil Arslanlı’nın Anısına Armağan, İstanbul 1978, s.625-626. Aslında prokura ilişkisi özel bir ticarî temsil ilişkisidir; çünkü prokura Borçlar Hukukundaki genel temsil yetkisine nazaran çok daha geniş kapsamlıdır, öyle ki işletme sahibinin “*alter ego*”su, yani “diğer ben”idir (DOMANIÇ, Hayri: Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Genişletilmiş 4.Bası, İstanbul 1988, s.322; POROY/YASAMAN, s.290).

⁶⁷ Ayrıntı için bkz. BİRSEL, Mahmut T.: “Ticarî Mümessil Tarifinde Şahsi Unsur”, BATİDER, 2 (1), 1963, s.2.

⁶⁸ YOLAL, Oğuz: “Ticarî Vekil İle Benzer Kavramların Karşılaştırılması”, MÜHF-HAD, 26 (2), 2020, s.1268.

⁶⁹ Ticarî temsilci ile ticarî vekil arasındaki farklar için bkz. YOLAL, s.1283 vd.

⁷⁰ POROY/YASAMAN, s.289-290; ACAR, Faruk: “Sınırlı Ehliyetsizlerin Ticarî Mümessil Olarak Tayini Sorunu”, Selahattin Sulhi Tekinay’a Armağan, İstanbul 1999, s.1-3.

⁷¹ ACAR, s.3-4.

⁷² Gai. Inst., 2. 95.

⁷³ EMİROĞLU, Haluk: “Roma Hukukunda Vekâlet ve Temsil”, AÜHFD, 52(1), 2003, s.109. Modern hukuklardaki doğrudan temsil anlayışı 19 uncu yüzyıl dogmatikğine aittir, Romalılar genel bir temsil kurumunu Roma Hukukunun hiçbir döneminde tanımamışlardır (SÖĞÜTLÜ, s.295).

⁷⁴ Bu hususla ilgili olarak Ius. Inst., 3.19.19’da şöyledir: “*Alteri stipulari, ut supra dictum est, nemo potest...* (Bir başkası için *stipulatio*’yu, yukarıda söylendiği gibi, hiç kimse yapamaz...)”. D.50.17.123.1 pr.’da da, “*nemo alieno nomine lege agere potest...* (hiç kimse başkası adına hukuken davranamaz...)” denmiştir. D.45.1.38.17’de ise, “*alteri stipulari nemo potest...* (hiç kimse diğer kimse için *stipulatio* yapamaz...)” denerek yine genel kural belirtilmiştir, (ayrıntı için bkz. SÖĞÜTLÜ, s.293-296).

anlayışı doğrudan değil, dolaylı bir temsil anlayışı idi⁷⁵. Roma’da doğrudan temsilin görülmeyişinin en önemli nedeni aile evlatları ve köleler sebebiyle buna gereksinim duyulmamış olmasıdır⁷⁶.

Doğrudan temsil anlayışına yabancı olmasına bağlı olarak Roma’da ticarî temsil gibi bir kurum mevcut olmasa da bu ihtiyacı gideren başka bazı kurumlara rastlanmaktadır. Bu kurumlar arasında ilk etapta *institor*’luk ve *procuratio* akla gelmektedir. Ancak, bizim fikrimize göre, *aestimatum*’u da bu ihtiyacı gideren kurumlar arasında saymak icap eder.

Ticaretin gelişmesi ve karmaşıklaşması zamanla Roma’da bugünkü gibi bir ticarî temsile duyulan ihtiyacı da arttırmıştı. Zamanla aile evladı ve köleler dışında kalan ve ticarî işletmenin başına geçirilmiş *sui iuris* kimselerin ticarî faaliyetleri sebebiyle aile evlatları ve kölelerin ticarî faaliyetleri nedeniyle aile reisine doğrudan açılacak munzam davaların aile dışından atanmış bu hür kimseler için de tanınmaya başlamasıyla modern hukuktaki gibi bir ticarî temsil anlayışına doğru adımlar atılmıştır. Aile reisinin ticarî işletmesinin başında bulunan bu aile dışı kimselerin yaptıkları hukukî işlemlerden doğan borçlardan dolayı da, sanki bu borçlar aile reisi üzerinde doğmuş gibi, dava açılmaya başlandı⁷⁷. Böylelikle aile reisinin ticarî işletmesinin başına geçirdiği kimse köle dışında hür bir kimse olduğu zaman ticarî işletmeyi yöneten kişi bugünkü ticarî temsilciye yaklaşmış oluyordu. Ticarî işletmenin başına geçen kimse *institor* terimiyle ifade edilir ve yaptığı hukukî işlemlerden dolayı kendisine dava açılabilirdi⁷⁸. Bu bakımdan *institor*’un yaptığı hukukî işlemler aslında doğrudan aile reisini bağlar ve bu suretle *institor* aile reisinin ticarî temsilcisi veya ticarî vekili gibi hareket etmiş olurdu.

Roma’da ticarî temsil ihtiyacını gideren bir başka kurum da *procuratio*’dur. *Procuratio*, kural olarak bir kimsenin tüm işlerinin idaresinin üstlenilmesi anlamına gelir⁷⁹. Buna göre *procurator*, bir kimsenin tüm işlerini ya da sadece tek bir işini idare etmekle yetkilendirilmiş kimse olup, günümüzdeki kâhyalar gibi, yapılması gereken tüm işleri idare ederek malvarlığını yönetirdi⁸⁰. *Procurator*’un genellikle işin idaresi konusunda yetkilendirilmiş olsa da, yetkisi olmadan da bir kimsenin işlerinin idaresini üstlenmiş olmasına bir engel yoktu, bu durumda iş sahibi ile *procurator* arasındaki ilişki vekâletsiz iş görme hükmünde olurdu⁸¹. Şu halde Roma’da teknik anlamda bir doğrudan temsilin var olduğu sonucuna ulaşılamasa da *procurator*’un bugünkü anlamda ticarî temsilcinin işlevini üstlendiği sonucuna pekâlâ varılabilir.

Kanaatimize göre *aestimatum*’da da *institor* ve *procurator*’un üstlendiği işleve benzer bir durum vardır. Gerçekten de *aestimatum* hükümleri çerçevesinde malı başkasına satmak üzere devralan *aestimatum* borçlusu malı üçüncü kişiye satmak suretiyle aslında bir başkasının işini görmüş olmaktadır. *Aestimatum* alacaklısı malını başkası vasıtasıyla satmaktadır. *Aestimatum*’un vekâlet ilişkisinden farklı olduğu kabul edilmekle birlikte, başkasının malını satarak, malın takdir edilen değerini ya da satmadığı takdirde malın kendisini iade eden kimse esasında ister istemez bir temsil yetkisi çerçevesinde başkasının işini görmüş olur. Malı üçüncü kişiye satarak bu kazanç karşılığında malın takdir edilmiş değerini iş sahibine vermekle, malın satımını üstlenen kişi, bir anlamda ticarî temsilci ya da ticarî vekil gibi hareket etmiş olur.

C. Seyyar Tüccar Memurluğu

Seyyar tüccar memurları eski Borçlar Kanunumuzun 454 üncü maddesinde şu yolda düzenlenmişti:

eBK m.454

“Bir müessese için merkezinin haricindeki mahallerde muamele icra eden seyyar memurlar, müessese namına sattıkları malın bedelini almak ve makbuz vermek ve borçluya mehil ita etmek salahiyetini dahi haiz sayılırlar. Bu salahiyetin tahdidi, hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara karşı muteber değildir”.

Yeni Borçlar Kanunumuzda buna tekabül eden bir düzenleme yoktur. Seyyar tüccar memurlarının faaliyetleri bir pazarlama faaliyeti olduğundan pazarlamacılık sözleşmesi

⁷⁵ UMUR, Roma Hukuku, s.433; EMİROĞLU, s.109.

⁷⁶ EMİROĞLU, s.109.

⁷⁷ UMUR, Roma Hukuku, s.434.

⁷⁸ TAHIROĞLU, Bülent/ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 2020, s.226-227.

⁷⁹ EMİROĞLU, s.104; SAYIN KORKMAZ, S. Bengi: Roma Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi (Mandatım), Ankara 2014, s.169.

⁸⁰ UMUR, Lügat, s.171; ÖZDEMİR, Halide Gökçe: Vekâletsiz İş Görme (Negotiorum Gestio), Seçkin, Ankara, 2001, s.18 dn.21.

⁸¹ ÖZDEMİR, s.154.

kapsamında görülmelidir⁸². Eski Kanunda yasal düzenlemesi bulunmayan pazarlamacılık sözleşmesi yeni Borçlar Kanunu ile yasal literatürümüze girmiştir:

TBK m.448

“Pazarlamacılık sözleşmesi, pazarlamacının sürekli olarak, bir ticarî işletme sahibi işveren hesabına ve işletmesinin dışında, her türlü işlemin yapılmasına aracılık etmeyi veya yazılı anlaşma varsa, bu anlaşmada belirtilen işlemleri yapmayı, işletme sahibi işverenin de buna karşılık ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir”.

Buna göre, bir işletmenin merkezinin bulunduğu yer dışında faaliyet gösteren pazarlamacılar birer ticarî vekil gibidirler⁸³. Bugün olduğu gibi Roma ticarî hayatında da seyyar tüccar memurlarının olduğu ve önemli ölçüde faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Zira D.14.3 (*De institoria actione*) metinleri, bize şehirleri baştanbaşa dolaşan ve aile reisinin, ya da daha doğru ifadeyle, iş sahiplerinin verdiği eşyaları ya da ticaret mallarını satan kişilerin varlığından söz etmektedir⁸⁴. Köle veya aile evladı ya da hür kimseler arasından seçilerek görevlendirilen bu kişiler, yani *institor*'lar, ticaret mallarını yanlarında götürerek başka şehirlerde de satabilecekleri için bugünün pazarlama faaliyetine denk düşen bir faaliyet üstlenmişlerdir. Aynı durum *aestimatum* çerçevesinde malları satacak olan kimseler için de geçerlidir. *Aestimatum* sözleşmesi uyarınca malı satmak üzere devralan kişi bu malı başka yerlere giderek gezginci bir şekilde de satabileceği için, *aestimatum*, tıpkı *institor*'luk kurumunda olduğu gibi, pazarlamacılık ihtiyacını da karşılamıştır.

D. Komisyonculuk

Doktrinde ileri sürüldüğü üzere⁸⁵, *aestimatum*, Roma'da pek çok ticarî boşluğu ve bu arada modern komisyon sözleşmesinin boşluğunu da doldurmuştur.

Bugün günlük hayatta önemli bir yer tutan komisyon sözleşmesi yasal olarak da (TBK m.532-546) ayrıntılı sayılabilecek bir düzenlemeye sahiptir. Madde düzenlemelerinden anlaşılır ki kendi adına ve vekâlet veren hesabına ve bir ücret karşılığında taşınır ya da kıymetli evrak alım satımını üstlenen kişiler komisyonculardır. Buna göre komisyoncu ile iş sahibi arasında dolaylı temsil ilişkisi vardır. Roma Hukukunda komisyon sözleşmesinin bilinip bilinmediği ise tartışmalıdır⁸⁶. Ancak fikrimize göre *institor* ve *procurator* Roma'daki komisyoncuların üstlendikleri işlevleri de Roma'da yerine getirmiş olmalıdır zira *institor* ve *procurator*'ların çoğu zaman komisyonculuğa da benzeyen faaliyetleri ve çalışma tarzları bizi bu sonuca vardırmaya elverişlidir.

Bu sonucun *aestimatum* bakımından da geçerli olup olmadığı hususunda doktrinde öncelikle her iki kurum arasındaki farklılıklara işaret edilmiştir⁸⁷. Nitekim komisyon sözleşmesinde, kural olarak, elde edilen satış bedelinin ödenmesi, *aestimatum*'da ise kararlaştırılan bedelin ödenmesi; ayrıca *aestimatum*'da, mala biçilen değeri ödemek ya da malı geri vermek gibi bir seçimlik hakkın bulunması bunların iki farklı kurum olarak algılandığı ve komisyonculuk gibi bir fikre Romalıların ulaşamadığı sonucunun çıkarılmasına neden olmuştur⁸⁸. Öte yandan bu iki kurumun hukukî doğasının aynı olduğu ve dolayısıyla basit bir bağlantıdan daha fazlasının bulunduğu da savunulmaktadır⁸⁹. Bizim de kanaatimiz *aestimatum* sözleşmesi ile komisyon sözleşmesi arasında işlevsel olarak büyük bir benzerliğin bulunduğu yönündedir. Zira bir *aestimatum* sözleşmesi çerçevesinde malı başkasına satacak olan kimse olan *aestimatum* borçlusu ile malı ona temlik eden kimse olan *aestimatum* alacaklısı iç ilişkide birbirlerine *aestimatum* sözleşmesi ile bağlanmış olurlar. Ancak *aestimatum* borçlusu malı üçüncü kişiye satacak olduğu için dış ilişkide bir komisyoncu gibi hareket ediyor demektir. Malı kendi adına ve hesabına satar ve fakat malın takdir edilen değerini ödedikten sonra geri kalan kısmını, sanki komisyon ücretiymiş gibi, kendisinde alıkoyar. Başka deyişle, *aestimatum* borçlusunun malın takdir edilen değerinin üzerinde bir satış

⁸² Yeni Borçlar Kanunundaki pazarlamacılık sözleşmesine ilişkin düzenlemenin eski kanun dönemindeki seyyar tüccar memurlarının bir karşılığı olarak getirilip getirilmediği meselesi doktrinde tartışmalıdır, (bkz. ÜLGEN, Hüseyin/HELVACI, Mehmet/KENDİGELEN, Abuzer/KAYA, Arslan/NOMER ERTAN, N. Fusun: Ticarî İşletme Hukuku, 4.Baskı, 2015, s.700-701).

⁸³ ÖCAL, Akar: “Türk Hukukunda Seyyar Tüccar Memurları”, ESADER, Onuncu Yıl Özel Sayısı, 5(1), s.357.

⁸⁴ GOMBEAUX, E.: “Des Réprésentants De Commerce”, Annales De Droit Commercial, 20, 1996, s.89-90; HERZOG, s.62. Herzog, bu kişilerin durumunu geçmiş yıllarda çokça görülen, kapı kapı dolaşarak mal satan işportacıların durumuna benzetmektedir.

⁸⁵ MEYLAN, s.104.

⁸⁶ Tartışma ve eleştiriler için bkz. HERZOG, s.67 dn.1.

⁸⁷ HERZOG, s.67.

⁸⁸ Tartışma ve eleştiriler için bkz. HERZOG, s.67 dn.1.

⁸⁹ Bu görüşte HERZOG, s.67.

gerçekleştirdiğinde bundan elde edeceği kazanç onun komisyonu gibidir. Ayrıca bugünkü hukukta komisyoncu malı vekâlet verenin belirlediği bedelin altında satacak olursa, bu durumun haklı bir sebebe dayandığını ispat etmedikçe, takdir edilen bedeli ödemekle yükümlü tutulur (TBK m.535). Bu durum malı daha düşük değere satsa bile malın önceden takdir edilen bedelini ödemek zorunda olan *aestimatum* borçlusu için de geçerlidir. Şu halde *aestimatum*'un modern hukuktaki komisyonculuk kurumuna tekabül eden bir işlevi de söz konusu olmuştur.

IV. SONUÇ

Çalışmamızda ulaştığımız ilk tespitlerden biri *aestimatum* sözleşmesi ile ilgili pek çok hususun tartışmalı olduğudur. *Aestimatum*'un Roma'da ne zamandan itibaren bilindiği, ne zamandan beri bir *contractus* olarak tanındığı, hangi dava ile korunduğu, hukukî niteliğinin ne olduğu, isimsiz sözleşmelerin bir prototipi olup olmadığı gibi hususlar bu tartışmaların başında gelir. *Aestimatum*'un uygulama alanını tespit edebilmek için bu tartışmaları incelemek ve değerlendirmek gerektir ve fakat *aestimatum* ayrı bir tez konusu olacak kadar geniş bir malzemeye sahiptir. Biz bu çalışmamızın sınırlı çerçevesinde, *aestimatum* ile ilgili olarak, onun bir *contractus* olarak tanınıp tanınmadığı tartışmalı olsa da, Klasik Hukuktan beri bilindiği ve *incerti* bir dava ile korunduğu, sonrasında *incerti* davalarla korunan diğer tüm ilişkilerle bir araya getirilerek isimsiz sözleşmeler grubuna dahil edildiği ve Iustinianus Hukukundan itibaren de *actio praescriptis verbis* ile korunan bir sözleşme olduğu sonucuna ulaştık.

Çalışmamızda ulaştığımız bir diğer tespit, *aestimatum*'un modern hukukun ticarî vekâlet ilişkilerine karşılık geldiği, modern ticaret hukukunda vekâlet ilişkileri çerçevesindeki pek çok kurumun Roma Hukukundaki boşluğunu doldurduğudur. *Aestimatum*, bir kimsenin önceden bir değer biçmek suretiyle bir malı satılmak maksadıyla bir başkasına temlik ettiği, buna karşılık malı devralan kimsenin malı satmayı üstlenerek, malı sattığı takdirde önceden kararlaştırılan bedelini ödemeyi, satmadığında ise malı iade etmeyi üstlendiği bir sözleşme demektir ve bu yapıyla *aestimatum*'un modern hukuktaki ticarî temsil, ticarî vekillik, komisyonculuk, pazarlamacılık gibi faaliyetlere tekabül eden bir işlevi mevcut olmuştur. Bu tür hukukî kurumlara duyulan ihtiyaç *institor*'luk, *procuratio* gibi kurumların yanı sıra *aestimatum* tarafından da giderilmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Faruk: “Sınırlı Ehliyetsizlerin Ticarî Mümessil Olarak Tayini Sorunu”, Selahattin Sulhi Tekinay’a Armağan, İstanbul 1999, s.1-3.
- ACCARIAS, C.: Précis De Droit Romain, Des Institutes De Justinien, Tome II, 4.édition, Paris 1891.
- AKYOL, Şener: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, I.Fasikül, İstanbul 1984.
- ARSEBÜK, Esat: Borçlar Hukuku, Cilt 1-2, 3.Bası, Ankara 1950.
- BESELER, Beitrage zur Kritik der Römischen Rechtsquellen, 3, 1910-1913.
- BİRSEL, Mahmut T.: “Ticarî Mümessil Tarifinde Şahsi Unsur”, BATİDER, 2(1), 1963, s.1-13.
- BUCKLAND, W. W.: “Aestimatum”, Law Quarterly Review, 43(1), 1927, s.74-80.
- CHAUDET, François: *Condictio Causa Data Causa Non Secuta Critique Historique De L’Action En Enrichissement Illégitime de L’Art.62 al.2 CO.*, Lausanne 1973.
- COLLINET, Paul: *La Nature Des Actions Des Interdits Et Des Exceptions Dans L’Oeuvre De Justinien*, 1947.
- CUQ, Edouard: *Manuel Des Institutionis Juridiques Des Romains*, 2.édition, Paris 1928.
- DE VILLIERS, Melius: “Notes on the Innominate and Real Contracts”, South African Law Journal, 42(1), 1925, s.26-31.
- DESJARDINS, Albert: “De L’Action Praescriptis Verbis”, RHD, 11, 1865, s.622-642.
- DI MARZO, Salvatore: *Roma Hukuku*, (Çev: Ziya Umut), 2.Baskı, İstanbul 1959.
- DOMANIÇ, Hayri: *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, Genişletilmiş 4. Bası, İstanbul 1988.
- EMİROĞLU, Haluk: “Roma Hukukunda Vekâlet ve Temsil”, AÜHFD, 52(1), 2003, s.101-111.
- ERDOĞMUŞ, Belgin: *Roma Borçlar Hukuku Dersleri*, İstanbul 2019.
- GIFFARD, A.: “Precarium, Condictio Incerti Et Actio Praescriptis Verbis” (“Precarium”), Studi In Onore Di Salvatore Riccobono, Nel XL Anno, Del Suo Insegnamento, II, Palermo, Art. Grafica G. Castiglio-Editore, 1936, s.275-281.
- GIFFARD, A.E.: “L’Actio Civilis Incerti et le Synallagma (D. 2, 14, 7)”, RHD, 4. Sèrie, 34, 1957, s.337-346 çevrimiçi www.jstor.org Erişim Tarihi: 27.08.2021, s.337-346.
- GIFFARD, A.E.: “Une Interpolation Prétendu Dans Dig. De Aestimatoria 19, 3, 1” (“Interpolation”), in *Mélanges Henri Lévy-Bruhl*, Paris 1959, s.135-139.
- GOMBEAUX, E.: “Des Réprésentants De Commerce”, *Annales De Droit Commercial*, 20, 1996.
- GÖKTÜRK, Hüseyin Avni: “Koltukçu (=Gezgin) Sözleşmesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1-2), 1951, s.524-548.

- GÜNAL, Nadi: Roma Hukukunda Var Olmayan Bir Borcun İfası Nedeniyle Sebepsiz Zenginleşme (Condictio Indebiti), Ankara 1996.
- HATEMİ/GÖKYAYLA, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 5. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2021.
- HERZOG, J. L.: “Les Agents Commerciaux Dans La Rome Antique”, Revue Trimestrielle De Droit Commercial, 18, 1965, s.61-68.
- IUSTINIANUS, Institutiones, Türkçe Metin: Ziya Umur, İstanbul, 1968.
- KAYA, Mehmet Ali: İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı, 3.Basım, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2020.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip: Borçlar Hukuku Dersleri, Birinci Fasikül, Hemen hemen hiç değiştirilmemiş 2.Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.
- KOSCHAKER, Paul/AYİTER, Kudret: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Anahatları, İzmir, 1993.
- KURTOĞLU, Seda: “Contractus Aestimatus”, Ankara Barosu Dergisi, 14(6), 1957, s.250-253.
- LENEL, Otto: L’Edit Perpétuel, Ouvrage Traduit En Français Par Frédéric Peltier, Tome II, Paris, 1903.
- MEYLAN, Philippe: Origine Et Nature De L’Action Praescriptis Verbis, Lausanne, 1919.
- ORTOLAN, M.: Explication Historique Des Instituts, De L’Empereur Justinien, Tome III, 8.édition, Paris 1870.
- ÖCAL, Akar: “Türk Hukukunda Seyyar Tüccar Memurları”, ESADER, 5(1), s.355-361.
- ÖZDEMİR, Halide Gökçe: Vekâletsiz İş Görme (Negotiorum Gestio), Seçkin, Ankara, 2001.
- PETIT, Eugène: Traité Élémentaire De Droit Romain, 9.édition, Paris 1925.
- PIOTET, Paul: Le Contrat Estimatoire, Dit Soumission ou De Consignation (Trödelvertrag), Editions Stämpfli & Cie, Berne 1967.
- RADO, Türkân: Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2019.
- SAYIN KORKMAZ, S. Bengi: Roma Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi (Mandatium), Ankara 2014.
- SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, Özlem: Roma Hukukunda Tarihsel Gelişimi İçinde Contractus (Sözleşme) Kavramı ve Sözleşmesel Sorumluluk Ölçütleri, Ankara 2016.
- SÖĞÜTLÜ, Özlem: Roma Özel Hukuku, Ders Kitabı, Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin, Ankara 2021.
- TAHİROĞLU, Bülent/ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 2020.
- TAHİROĞLU, Bülent: Roma Borçlar Hukuku, İstanbul 2020.
- TANDOĞAN, Haluk, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri (Özel Borç İlişkileri), I/1, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş Beşinci Bası, İstanbul 1988.
- TANDOĞAN, Haluk: “Satış İçin Bırakma Sözleşmesi” (“Satış İçin Bırakma Sözleşmesi”), BATİDER, 7(1), 1974, s.1-9.
- TEOMAN, Nebiyye: “Satım İçin Bırakma Sözleşmesi” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1987.
- THALLER, E.: “A Propos Du Contrat Estimatoire” dans Mélanges Appleton, 1903, s.639-655.
- TÜREL, Ege: “Roma Hukukundan Günümüze Hukuki Sebep ve Sinallagma İlişkisi”, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu’na Armağan, MÜHF-HAD, Özel Sayı, 23(3), 2017, s.3365-393.
- ULUSAN, İlhan: “İsviçre Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Prokurist” Ord. Prof. Dr. Halil Arslanlı’nın Anısına Armağan, İstanbul 1978, s.625-675.
- UMUR, Ziya: Roma Hukuku Lügati (Lügat), İstanbul 1983.
- UMUR, Ziya: Roma Hukuku, Tarihi Giriş-Kaynaklar-Umumi Mevhumlar-Hakların Himayesi (Roma Hukuku), Filiz Kitabevi, İstanbul 1984.
- ÜLGEN, Hüseyin/HELVACI, Mehmet/KENDİGELEN, Abuzer/KAYA, Arslan/NOMER ERTAN, N. Füsun: Ticarî İşletme Hukuku, 4.Baskı, 2015.
- YOLAL, Oğuz: “Ticarî Vekil İle Benzer Kavramların Karşılaştırılması”, MÜHF-HAD, 26(2), 2020, s.1264-1304.